

Vijf lessen vanuit Augustinus (354-420)

Lezing voor de Augustinusschool, 19 maart 2009
door dr. A. Goudriaan

Graag wil ik het bestuur van de Augustinusschool hartelijk danken voor de uitnodiging om hier over Augustinus te spreken. Vanaf de tweede klas van de basisschool ben ik zelf leerling van de Augustinusschool, en ik heb nog meegemaakt dat in andere gebouwen in Papendrecht school gehouden werd, voordat dit gebouw er kwam. Het is mij een voorrecht om hier op mijn oude school te spreken over degene wiens naam de gevel siert.

Waarom was het een goed idee van meester en mevrouw Logmans of van het toenmalige schoolbestuur (ik weet niet wie er voor verantwoordelijk is geweest) om deze school naar Augustinus te noemen? Over die vraag wilde ik het vanavond hebben.¹ Deze school is niet voor niets naar Augustinus vernoemd. Wat heeft dat ons te zeggen?

1. De eerste reden waarom het goed is dat deze school naar Augustinus heet: Augustinus' levensloop is voor alle ouders (en docenten) van zondige kinderen een bemoediging. Om dit punt toe te lichten, zullen we onze kennis van Augustinus' levensloop even op moeten frissen.² Hoe zag die er uit?

Augustinus werd geboren op 13 november 354 in het huidige Algerije. In zijn *Confessiones* oftewel *Belijdenissen*, die hij schreef ergens tussen 397 en 401,³ vertelt Augustinus uitvoerig over zijn eigen jeugd. Hij vertelt dat een klein kind wel wat betreft zijn ledematen, maar niet wat zijn ziel betreft onschuldig is. Een kind is nijdig omdat het zijn zin niet krijgt, of omdat het een ander kind iets niet gunt?⁴ Augustinus schrijft (ik citeer hier steeds uit de al wat oudere vertaling van Alexander Sizoo): "... indien ik in ongerechtigheid ontvangen ben en in zonde mijn moeder mij in haar schoot heeft gevoed, waar, bid ik U, mijn God, waar, Heere, of wanneer ben ik, Uw knecht, onschuldig geweest?"⁵ Onschuldig was hij niet als baby, en ook niet in later jaren. Augustinus ging naar school in zijn geboortestad Thagaste en in Madaura, een plaats niet ver bij Thagaste vandaan. Hij vertelt:

Toen werd ik naar school gezonden, om te leren lezen en schrijven, waarvan ik, ongelukkige, het nut niet inzag. En toch, wanneer ik traag was in het leren, kreeg ik slaag. Want dat vonden de ouderen goed ... Maar wij ontmoetten mensen, Heere, die U aanriepen en wij leerden van hen en begrepen, voorzover wij konden, dat Gij een groot Wezen waart, dat, hoewel niet waarneembaar voor onze zintuigen, ons kon hooren en helpen. Want als knaap begon ik U aan te roepen, mijn Hulp en mijn Toevlucht, en ik maakte de banden mijner tong los om te roepen tot U en, zoo klein als

¹ Met dank aan Tineke van der Waal-Goudriaan.

² Voor het vervolg, zie J. Rexer/V.H. Drecoll, '3. Vita: wichtigste lebensgeschichtliche Daten', in V.H. Drecoll (ed.), *Augustin Handbuch*, Tübingen: Mohr Siebeck 2007, 36-49; A. Sizoo, *Augustinus. Leven en werken*, Kampen: J.H. Kok 1957; F. van der Meer/Chr. Mohrmann, *Atlas van de oudchristelijke wereld*, Amsterdam: Elsevier 1961, 33; R.A. Markus, 'Life, Culture, and Controversies of Augustine', in: Allan D. Fitzgerald (ed.), *Augustine Through the Ages. An Encyclopedia*, Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans 1999, 498-504.

³ Frederick Van Fleteren, 'Confessiones', in: Fitzgerald (ed.), *Augustine Through the Ages*, 227.

⁴ *Belijdenissen*, 1.7.11; vert. Sizoo, 25.

⁵ *Belijdenissen*, 1.7.12; vert. Sizoo, 27; vgl. de titel van Martha Ellen Stortz, "'Where or When Was Your Servant Innocent?'" Augustine on Childhood', in: Marcia J. Bunge (ed.), *The Child in Christian Thought*, Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans 2001, 78-102.

ik was, smeekte ik U met groote innigheid, dat ik op school geen slaag zou krijgen. En toen Gij mij niet verhoordet, —wat mij geenszins tot nadeel was— lachten de oudere mensen, ja zelfs mijn ouders, die toch niet wilden, dat me iets kwaads overkwam, om mijn slagen, die toen een groot en zwaar leed voor me waren.⁶

Augustinus schrijft dat hij de fout inging en zondigde “door minder te schrijven of te lezen of over onze lessen te denken dan men van ons eischte”. Want

... het spel trok ons aan en daarvoor werden wij gestraft door hen, die eigenlijk ook dergelijke dingen deden. Maar de beuzelarijen der volwassenen noemt men zaken, maar als knapen zulke dingen doen, worden ze door de ouderen gestraft en niemand heeft medelijden met de knapen of met genen [de ouderen] of met beiden. Of keurt soms iemand, die de zaken juist beziet, het goed, dat ik klappen kreeg, omdat ik als knaap met den bal speelde en door dat spel verhinderd werd me snel de kennis eigen te maken, waarmee ik, ouder geworden, op minder fraaie wijze zou spelen?⁷

Augustinus wilde liever spelen, en kreeg daarvoor slaag, terwijl toch ook de volwassenen hun spel hadden, al noemden zij dat heel serieus ‘zaken’. Hij vond de veroordeling van zijn balspel blijkbaar eenzijdig, om twee redenen: 1) volwassenen hebben ook hun spel, 2) ook het serieuze schoolwerk kan later, wanneer het kind volwassen is, misbruikt worden; ook daarmee kan op een verkeerde manier “gespeeld” worden. Toch geeft Augustinus toe dat hijzelf ongehoorzaam was,

... uit zucht om te spelen, doordat ik er van hield om in wedstrijden trotsche overwinningen te behalen en mijn oorden te laten streelen doorverdichte fabelen, zoodat ze nog meer daarop belust werden, terwijl diezelfde nieuwsgierigheid steeds meer en meer uit mijn oogen straalde, wanneer ik keek naar de schouwburgvoorstellingen, de spelen der ouderen.⁸

Augustinus is bijzonder openhartig over zijn jeugdzonden. Hij vertelt dat hij

... met talloze leugens mijn opvoeder, mijn leeraren en ouders bedroog uit lust om te spelen en uit zucht om zinledige vertooningen te zien en die in speelsche onrust na te bootsen? Ik stal ook uit de voorraadkamer van mijn ouders en van de tafel, hetzij omdat mijn snoeplust mij daartoe dreef, hetzij om iets te hebben, dat ik aan andere jongens kon geven, die zich daardoor lieten omkopen om met mij te spelen, hoewel ze van dat spel toch evenveel genoten als ik. ... Is dat kinderlijke onschuld? Neen, dat is ze niet, Heere, ze is het niet, ik bid U, mijn God.⁹

Tegelijk dankt hij God voor al Zijn goede gaven:

Goed is dus Hij, die mij gemaakt heeft, en Hij is mijn goed en ik wil Hem loven om al het goede, waardoor ik ook als knaap bestond. Want dit was mijn zonde, dat ik niet in Hem, maar in Zijn schepselen, mijzelf en andere, genieting, verhevenheid en waarheid zocht, en zoo geraakte ik in smart, verwarring en dwaling.¹⁰

⁶ *Belijdenissen*, 1.9.14; vert. Sizoo, 29, 31.

⁷ *Belijdenissen*, 1.9.15; vert. Sizoo, 31.

⁸ *Belijdenissen*, 1.10.16; vert. Sizoo, 33.

⁹ *Belijdenissen*, 1.19.30; vert. Sizoo, 51.

¹⁰ *Belijdenissen*, 1.20.31; vert. Sizoo, 53.

Toen Augustinus zestien jaar oud werd, was hij een jaar vrij van school, in afwachting van zijn vertrek naar Carthago, voor vervolgonderwijs.

Toen ik echter in dat zestiende jaar leegliep tengevolge van de geldelijke omstandigheden en vrij van elk schoolonderwijs bij mijn ouders leefde, groeiden de doornstruiken der zinnelijke lusten tot boven mijn hoofd en er was geen hand, die ze uitroeide. Ja zelfs, toen mijn vader eens in de badinrichting zag, dat ik manbaar werd en de onstuimige jeugd zich in mij openbaarde, vertelde hij het, alsof hij reeds daardoor naar kleinkinderen verlangde, vol vreugde aan mijn moeder.¹¹

Maar Augustinus' moeder "sidderde ... van vromen angst." Augustinus vertelt verder dat hij als jongen van zestien samen met zijn vrienden 's nachts op pad ging.

Er stond een peereboom in de buurt van onzen wijngaard, beladen met vruchten, die noch door schoonheid noch door smaak verlokkelijk waren. Om deze af te schudden en mee te nemen trokken wij, slechte jongelieden, er op uit in het holle van den nacht, nadat wij tot dien tijd toe naar onze verfoeilijke gewoonde ons spel op pleinen en straten gerekt hadden, en wij namen vandaar geweldige vrachten mee, niet om op te eten, maar om zoomaar voor de varkens te gooien, nadat we er misschien een paar van hadden gegeten, alleen maar om iets te doen, waar we plezier in hadden, omdat het niet mocht. Zie mijn hart, o God, zie mijn hart, over hetwelk Gij U ontfermd hebt in de diepte van de afgrond.¹²

Augustinus ging naar Carthago, en begon in het jaar 370 met een studie in de welsprekendheid. Hij las de Romeinse schrijver Cicero, maar ook de Bijbel. Hij vond de Bijbel echter vanuit taalkundig-stilistisch oogpunt onvoldoende. Hij werd 9 jaar lang toehoorder bij de sekte van de Manicheeërs. In hun opvattingen zag hij een belofte voor een verklaring voor het kwaad en een belofte van een redelijke verklaring voor alles.

Augustinus' moeder heeft veel verdriet van de keuzen van haar zoon. Maar zij wordt bemoedigd door een droom, al zou het "nog bijna negen jaren" duren voordat Augustinus christen werd.¹³ Ook een bisschop, aan wie Augustinus' moeder haar bezorgde hart ging luchten, sprak haar toe op een manier die rechtstreeks uit de hemel leek te komen. Op zekere dag vroeg zij hem

... dat hij zich zou verwaardigen met mij een samenspreking te hebben, mijn dwalingen te weerleggen en mij het kwade af te leren en het goede te leren—want zoo vroeg ze wel aan mensen, die ze toevallig aantrof en die ze daartoe geschikt achtte—weigerde hij, ongetwijfeld verstandig, zooals ik later leerde inzien. Want hij antwoordde, dat ik nog ontoegankelijk was voor de leer, omdat ik nog te zeer vervuld was met die nieuwe ketterij [van de manicheeërs] en omdat ik door sommige netelige vragen reeds vele onervarenen verontrust had, zooals zij zelf hem had verteld. "Maar",

¹¹ *Belijdenissen*, 2.3.6; vert. Sizoo, 61.

¹² *Belijdenissen*, 2.4.9; vert. Sizoo, 65.

¹³ *Belijdenissen*, 3.11.20; vert. Sizoo, 107, 109.

zoo zeide hij, “laat hem daar maar. Alleen: bid den Heere voor hem: hij zelf zal door te lezen wel vinden, wat zijn dwaling is en hoe groot zijn goddeloosheid.”¹⁴

Deze Afrikaanse bisschop vertelde dat hijzelf ook een tijdlang manicheeër was geweest.

En toen hij dat gezegd had en zij niet wilde berusten, maar aanhield met inniger beden en overvloedige tranen te smeeken, dat hij mij zou willen ontmoeten en met mij redetwisten, zeide hij, een weinig kregel: “Ga weg van mij, zoo waar als gij leeft, is het onmogelijk, dat een zoon van zulke tranen verloren gaat.”¹⁵

Augustinus ging samenwonen en kreeg in 371/2 een zoon, Adeodatus. Zo’n vier jaar later beëindigde hij zijn studie in Karthago, reisde weer naar zijn geboorteplaats en werd docent in welsprekendheid en taalkunde. Het sterven van een vriend was voor hem aanleiding om weer naar Karthago te gaan, waar hij gesprekken voerde met de manicheeër Faustus. Diens antwoorden vielen hem zwaar tegen. Toch bleef hij toehoorder bij de manicheeërs.

Omstreeks 383 reisde Augustinus naar Rome, waar hij ernstig ziek werd, maar weer opkrabbelde. Hij nam met belangstelling kennis van de leerstelling van de sceptici (die een filosofie van de twijfel aanhingen). Maar Rome gaf hem niet de bevrediging die hij als leraar in de welsprekendheid graag ontving, zodat Augustinus in de herfst van het jaar 384 een benoeming in Milaan accepteerde. Hij werd vergezeld door de vrouw met wie hij samenwoonde, en verder door zijn zoon Adeodatus en zijn vriend Alypius. Later kwamen ook zijn vriend Nebridius en Augustinus’ moeder naar Milaan. Omdat de bisschop van Milaan, Ambrosius, een goede redenaar was, begon Augustinus zijn kerkdiensten te bezoeken. Omdat Ambrosius’ geestelijke uitleg van het OT een

aantal Manicheese tegenwerpingen voor hem uit de weg ruimde, besloot hij catechumeen te worden (om zo te zeggen: naar de catechisatie te gaan). Zijn moeder wilde graag dat hij een huwelijk aanging; ter voorbereiding daarop moest de vrouw met wie hij samenwoonde terugkeren naar Afrika (“mijn hart, dat aan haar hing, [was] gebroken en gewond, en het bloedde”). In afwachting van zijn huwelijk neemt hij een andere vrouw.¹⁶

De lezing van filosofische (neoplatoonse) geschriften, gesprekken, en de lezing van de apostel Paulus gaan vooraf aan Augustinus’ bekering in een tuin in Milaan, op 1 augustus 386. Een kind riep: “Neem, lees; neem, lees”. Augustinus zag het als een aanwijzing van God en begon de woorden uit Romeinen 13 vers 13-14 te lezen:

... niet in brasserijen en dronkenschappen, niet in slaapkamers en ontuchtigheden, niet in twist en nijdigheid; maar doet aan den Heere Jezus Christus en verzorgt het vleesch niet tot begeerlijkheden. Verder wilde ik niet lezen en dat was ook niet nodig. Want terstond, toen ik deze woorden ten einde gelezen had, stroomde als het ware het licht der gemoedrust mijn hart binnen en alle duisternis van twijfel vlood heen.¹⁷

¹⁴ *Belijdenissen*, 3.12.21; vert. Sizoo, 109.

¹⁵ *Belijdenissen* 3.12.21; vert. Sizoo, 111.

¹⁶ *Belijdenissen* 6.15.25; vert. Sizoo, 235; Rexer/Drecoll, ‘3. Vita’, 39.

¹⁷ *Belijdenissen* 8.12.29; vert. Sizoo, 333.

In de herfst ging Augustinus met vrienden en met zijn moeder naar het landgoed van een vriend, Cassiciacum genaamd, waar hij gesprekken voerde en een aantal boekjes schreef. In de winter keerde hij naar Milaan terug, en liet zich dopen, in april 387. Daarna wilde hij terug naar Afrika. Op weg daarheen overleed zijn moeder in Ostia op 55-jarige leeftijd. In de herfst van 388 voer Augustinus over naar Afrika. In zijn geboorteplaats Thagaste ging hij drie jaar in een gezelschap een leven van onthouding en filosofische bezinning leiden. Hij schreef toen diverse werken, waaronder *De Genesi contra Manichaeos* (Over Genesis tegen de manicheeërs).

Toen Augustinus in januari 391 in Hippo Regius was voor de aankoop van een stuk land dat geschikt was om er een klooster op te vestigen, werd hij tot priester gekozen en ook bevestigd. Ook in die nieuwe hoedanigheid schreef hij al spoedig diverse werken in 393 *De fide et symbolo* (Over het geloof en de geloofsbelijdenis) en daarna vooral ook geschriften tegen de manicheeërs. Hij leidde een soort van monnikenbestaan in een tuin vlakbij de basilica. In het voorjaar van 395 wordt Augustinus tot bisschop gewijd in Hippo Regius, waar Augustinus vervolgens ruim dertig jaar werkzaam bleef.

Augustinus heeft bijzonder veel geschreven. De werken kunnen tot op zekere hoogte in drie fasen worden ingedeeld (niet helemaal strikt): van 391 tot 400 een fase van geschriften tegen de manicheeërs, vervolgens tot 411 een fase van geschriften tegen de donatisten, en ten slotte vanaf 411 tot aan het einde van zijn leven een periode van verzet tegen de pelagianen. Daarnaast schreef Augustinus ook werken op het gebied van bijbeluitleg of dogmatiek. Het grote voorbeeld van het laatste is uiteraard het werk *De Trinitate* (Over de Drieëenheid). Nadat in 410 Rome was gevallen en de christenen daarvan de schuld kregen, begon Augustinus aan wat misschien wel zijn hoofdwerk is: *De civitate Dei* (Over de stad Gods). Augustinus overleed op vermoedelijk 28 augustus 420, toen de Vandalen Hippo Regius belegerden.

Wie Augustinus' leven overziet, kan vaststellen dat het er aanvankelijk niet naar uitzag dat hij van harte christen zou worden en zoveel voor de kerk zou gaan betekenen. Voor ouders en docenten ligt daarin een enorme bemoediging opgesloten. Gods macht is groot en het gebed van een rechtvaardige vermag veel.

2. Een tweede les die we kunnen trekken uit Augustinus' werk is dat het leven voor en boven alles op God gericht hoort te zijn.

Augustinus schreef: "Onrustig is ons hart totdat het rust vindt in U" (*Belijdenissen* 1.1). Daarin ligt opgesloten dat in God het antwoord te vinden is voor de menselijke nood. Op een andere plaats maakt Augustinus een tegenstelling tussen de liefde tot God en de zondige eigenliefde (nl. een eigenliefde die met verachting van God gepaard gaat). De geschiedenis is het toneel waarop twee geestelijke grootheden, de stad van God en de stad van de duivel, naar het eindgericht op weg zijn. De stad van de duivel heeft zichzelf lief, de stad van God heeft God lief. Augustinus maakt vaak een onderscheid tussen 'gebruiken' en 'genieten'. Genieten doe je iets wat zijn doel in zichzelf heeft, gebruiken doe je met wat je voor een ander doel gebruikt. De christen moet deze wereld gebruiken (d.w.z. niet de eerste plaats geven) om van God te genieten. De niet-christen, in zijn kerkelijke vorm, gebruikt God om van de wereld te genieten (zie *De civitate Dei*, XV, 7).

Om voor eeuwig gered te worden, moet men Christus, om met Paulus te spreken (1 Kor 3:11) als fundament hebben. Wie aan aardse dingen, ook dingen die op zichzelf niet verkeerd zijn, meer waarde hecht dan aan Christus, heeft Hem toch niet als fundament van zijn leven (XXI, 26).¹⁸

¹⁸ Voor deze alinea, zie A. Goudriaan, 'De stad van God en de geschiedenis', *Wijsgerig perspectief* 41 (2001) 38-48, hier m.n. 44-45.

3. De derde les hangt hiermee samen. Een school die Augustinusschool heet, weet dat zij niet de enige school is. Van Augustinus kan zij leren dat er nog een andere school is.

Augustinus hield een preek “Over de christelijke onderwijzing” (*De disciplina christiana*), naar aanleiding van een tekst uit Jezus Sirach (51: “aanvaardt de onderwijzing in het huis van onderwijzing”).¹⁹ Hij schrijft daarin onder meer:

‘Disciplina’ (onderwijzing) komt van ‘discendo’ (leren): het huis van de onderwijzing is de kerk van Christus. Wat wordt hier dus geleerd of waarom wordt waarom wordt er geleerd? Wie zijn degenen die leren en van wie leren zij? Geleerd wordt om goed te leven. Dat er geleerd wordt om goed te leven is hierom: om tot het altijd leven te geraken. De christenen leren, Christus onderwijst.²⁰

Verderop, aan het einde van de preek schrijft hij:

Wie is ... de meester die onderwijst? Niet zomaar iemand, maar de apostel. Inderdaad de apostel, en toch niet de apostel. *Of wilt u*, zei hij, *een proeve van Christus, Die in mij spreekt* (2Kor 13:3). Christus is het, Die onderwijst. Hij heeft een lessenaar in de hemel, zoals ik zojuist heb gezegd. Zijn school (*schola*) is op aarde, en Zijn school (*schola*) is Zijn lichaam. Het Hoofd onderwijst Zijn lidmaten. De tong spreekt tot Zijn voeten. Christus is het Die onderwijst: laten wij luisteren, laten wij vrezen, laten wij handelen.²¹

Op een school die naar Augustinus is genoemd, weten de docenten en de leerlingen dat hun school niet de enige is, maar dat de kerk ook een school is, waarvan Christus de grote Meester is. Op zo’n Augustinusschool is ook bekend dat de leerstof niet alleen maar uit weetjes en vaardigheden bestaat, maar dat het er om gaat om op een goede wijze te leven (volgens Gods wet) en om tot het eeuwige leven te geraken.

4. Een vierde reden waarom het goed is dat deze school naar Augustinus vernoemd is, is dat de school zich daarmee in een eeuwenoude orthodox-christelijke traditie schaart.

Diverse scholen in de gereformeerde gezindte zijn vernoemd naar een zeventiende-eeuwse of zestiende-eeuwse gereformeerde theoloog. Hoe terecht dat ook is, de naam van deze school herinnert ons eraan dat er ook al eeuwen eerder een christelijke kerk was, die zich aan de Bijbel wilde houden. Door de naam van Augustinusschool te dragen, verwijst deze school naar haar verbondenheid met de “heilige algemene christelijke kerk” waarover de apostolische geloofsbelijdenis spreekt.

Overigens beriepen de Reformatoren uit de zestiende eeuw zich graag op Augustinus. Dat had vooral ook te maken met Augustinus’ verdediging van de genade tegen de pelagianen. Pelagius en zijn volgelingen ontkenden de erfzonde en zij ontkenden ook dat een mens Gods hulp (genade) nodig heeft om iets goeds te kunnen doen. Augustinus stelde daar tegenover de erfzonde: iedere nakomeling van Adam wordt zondig geboren. Hij verdedigde ook de genade, die niet op basis van verdiensten wordt gegeven, niet door de activiteiten van de vrije wil wordt verdiend, maar die vrijelijk wordt geschonken door God. En Augustinus leerde een verkiezing tot geloof. Het is de confrontatie met het Pelagianisme, waaraan Augustinus uiteindelijk de titel *doctor gratiae* (leraar van de genade) heeft te danken. Augustinus zei in brief 140: “dit is de genade: die gratis wordt gegeven niet vanwege de

¹⁹ Vgl. Basil Studer in *Augustin Handbuch*, 523.

²⁰ *Sermo de disciplina christiana*, 1; MPL 40, 669.

²¹ *Sermo de disciplina christiana*, 14.15; MPL 40, 678.

verdiensten van degene die werkt, maar vanwege de ontferming van degene die geeft”.²² Deze leerstellingen van Augustinus waren voor de Reformatoren zeer aansprekend in hun strijd tegen de kerk van Rome.

Aan het begin van de zeventiende eeuw was dit aspect van Augustinus’ werk opnieuw erg actueel, toen in Nederland de arminiaanse twisten woedden. Op de synode van Dordrecht in 1618 en 1619 werd Augustinus door diverse delegaties (vooral de Engelse) geregeld geciteerd. Vooral twee punten uit Augustinus’ werk waren van belang. In de eerste plaats verwees de Synode—tegen de remonstranten—graag op Augustinus’ uitspraken, vooral in zijn late geschriftje *De praedestinatione sanctorum* (Over de predestinatie van de heiligen), over een verkiezing tot het geloof. Daarmee stond Augustinus lijnrecht tegenover de remonstranten met hun verkiezing *vanwege een vooruitgezien geloof*. In de tweede plaats citeerde de Dordtse synode Het meest geciteerde citaat komt hier uit het boek *De correptione et gratia* (Over de vermaning en de genade). Augustinus spreekt hier over “Gods wil om zalig te maken die geen mensenwil kan weerstaan.” In die tekst ligt zowel de onweerstaanbaarheid van Gods genade als de volharding van de heiligen opgesloten. Al met al heeft de Synode zich dus voor drie van de vijf artikelen die ter discussie stonden (1. verkiezing tot geloof, 4. onweerstaanbaarheid van de genade, 5. volharding der heiligen) aansluiting gezocht bij Augustinus.

De leer van de genade is een onderwerp van enorme betekenis. Maar Augustinus heeft over veel meer geschreven. Die breedte van Augustinus’ werk wist in de zeventiende eeuw ook iemand als Gisbertus Voetius te waarderen. Hij vond Augustinus bijzonder sterk op diverse fronten: Augustinus had grote kennis van hoe de mensen dachten in zijn eigen tijd, hij had een grote scherpzinnigheid in het weerleggen van tegenstanders, en hij leverde een goede uitleg van moeilijke bijbelplaatsen. Verder vond Voetius Augustinus als filosoof gekwalificeerd door scherpzinnigheid en helderheid van inzicht.²³

Een school die naar deze kerkvader is vernoemd, stelt zich, kortom, in het spoor van een katholieke, dat is algemeen-christelijke, kerkvader die ook door gereformeerde christenen zeer is gewaardeerd, met name vanwege zijn verdediging van Gods genade.

5. Een vijfde reden waarom het goed is dat deze school naar Augustinus is vernoemd, is dat Augustinus’ leven goed duidelijk maakt dat je niet alles ineens weet.

Deze school heeft verschillende groepen, verschillende leerjaren, en de bedoeling is dat de leerlingen steeds weer nieuwe dingen aanleren. Uiteraard is ook Augustinus op verschillende plaatsen naar school gegaan en heeft hij vorderingen gemaakt. Dat is niets bijzonders. Maar toch is Augustinus iemand die in zijn leven wel heel duidelijk heeft gemaakt wat het betekent om ‘levenslang leerling’ te zijn. Aan een vriend, Marcellinus, schreef hij: “Ik erken één van diegenen te zijn, die schrijven omdat zij enige voortgang hebben gemaakt, en die, al schrijvende, verdere voortgang maken.”²⁴ Augustinus’ heeft gaandeweg zijn leven op sommige punten zijn mening bijgesteld. Tegen het einde van zijn leven heeft hij al zijn geschriften nog eens doorgenomen, en een nieuw boekje geschreven met *Herzieningen* (*Retractationes*), waarin hij verduidelijkt of verbetert wat hij in eerdere werken had neergeschreven. Wat we daarvan kunnen leren? Dat het geen schande is om levenslang leerling te zijn, dat het goed is om aan zelfkritiek te doen, dat het wenselijk is om verkeerde of minder juiste opvattingen te vervangen door betere inzichten. Typisch iets waaraan een school een belangrijke bijdrage kan leveren.

²² CLCLT Epistulae, CSEL 44, par 19, p. 195,27.

²³ A. Goudriaan, ‘De betekenis van de kerkvaders volgens Gisbertus Voetius,’ *Documentatieblad Nadere Reformatie* 31 (2007) 173-181.

²⁴ Brief 143.2, geciteerd in Margaret R. Miles, ‘Infancy, Parenting, and Nourishment in Augustine’s Confessions’, *The Journal of the American Academy of Religion* 50 (1983) 349-364, hier 350.

Wat heeft een school eraan om naar Augustinus te zijn vernoemd? Veel is hier te noemen. Er zou een schoolproject aan te wijden zijn—misschien wel meer dan één. Vanavond kwamen enkele punten aan de orde. 1. Augustinus' levensloop als bemoediging, 2. Augustinus' oproep om helemaal voor God te leven, 3. De samenhang tussen deze school en de school van Christus, 4. de verbondenheid met de kerk der eeuwen en haar belijdenis, vooral de belijdenis van de genade, 5. het levenslang leerling zijn. Als u nog leerpunten voor mij hebt, hoor ik daarover graag in of na de pauze. We zijn niet voor niets in een *school* bijeen.

Dank voor uw aandacht.